

Libris.ro
Consultant de specialitate și colaborator:
Pr. Cristian Langa

Coperta: Mănăstirea Stavropoleos

Pe coperta 1: Planul Ministerului Cultelor în vederea „lichidării” Bisericii Greco-Catolice din România - începutul documentului (ANIC, fond Ministerul Cultelor - Direcția Studii, Dos. 3/1948, f. 124)

© 2020, Editura Galaxia Gutenberg

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

COSMOVICI, EMANUEL

Planificarea „lichidării” Bisericii Române Unite

/ Emanuel Cosmovici; consultant de specialitate: Cristian Langa;

Târgu Lăpuș;

Galaxia Gutenberg, 2020

ISBN 978-973-141-794-3

I. Langa Cristian

2

Editura Galaxia Gutenberg

435600 Târgu-Lăpuș, str. Florilor nr. 11

Tel.: 0723-377599, 0733-979383

e-mail: contact@galaxiagutenberg.ro

www.galaxiagutenberg.ro

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi fotocopierea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Emanuel Cosmovici

Planificarea „lichidării” Bisericii Române Unite

Galaxia Gutenberg
2020

Cuprins

De ce trebuie dovedită și înțeleasă persecuția din ură față de credință, care a dus la moartea episcopilor greco-catolici? 5

A. Originea scenariului și a ordinelor de suprimare a Bisericii Greco-Catolice din România	6
1. „Lichidarea prin reunificare” – modelul sovietic aplicat în Ucraina, apoi în România	7
2. Ordine sovietice de „abolire a uniației” transmise autorităților românești	11
B. Precizări introductive	13
1. Terminologia specifică descrierii persecuției împotriva Bisericii Greco-Catolice din România	13
2. Momentele publice ale scenariului suprimării Bisericii Greco-Catolice din România	15
3. „Probele” persecuției	17
C. Planul general al „asaltului” pentru „lichidarea” Bisericii Greco-Catolice din România, redactat la Ministerul Cultelor	24
„Asaltul” asupra satelor – diferit de preluarea bisericilor în orașe	26
Structurile teritoriale din timpul „asaltului”	27
1. Etapa I – pregătire și „asalt”: „Planul concret pentru revenirea Bisericii greco-catolice la ortodoxie (faza I 14 septembrie - 3 octombrie 1948)”	28
Perioada de pregătire a structurilor teritoriale de comandă și de acțiune	29
„Asaltul” asupra preoților din sate	32
Comitetele parohiale de inițiativă / de lămurire	36
2. Etapa a II-a a „asaltului”: „INSTRUCȚIUNI pentru împuterniciții eparhiali (faza a II-a 3-21 octombrie 1948)”	39

Perioada de pregătire a structurilor teritoriale de comandă și de acțiune	39
„Asaltul” asupra satelor	40
3. Etapa a III-a a „asaltului”: „DESĂVÂRȘIREA revenirii greco-catolicilor la BOR (21 octombrie - 1 decembrie 1948)”	44
Perioada de pregătire a structurilor teritoriale de comandă și de acțiune	45
„Asaltul” asupra satelor	50
Ca o concluzie la cele trei „Etape”	59

D. Mărturiile confirmă trecerea prin cele trei etape ale „asaltului”	60
1. Evenimentele trăite de părintele Isidor Aldea din Coșlariu (Alba) în intervalul 30 septembrie - 21 octombrie 1948 și mărturia audio a preotesei Georgina Aldea	61
2. Raportul protopopului de Reghin, părintele Alexandru Todea, adresat Nunțiului Apostolic (9.02.1949)	77
3. Ana Macarie – documente doveditoare ale falsificărilor și violențelor din timpul „asaltului”	92

E. Privire recapitulativă asupra structurilor teritoriale de comandă și de acțiune din timpul „asaltului”	96
--	-----------

Indice de nume și localități	103
Album foto.....	107

Planificarea „lichidării” Bisericii Române Unite

În acest volum 8 prezentăm planul, de proveniență stalinistă, proiectat în vederea „lichidării” Bisericii Greco-Catolice din România. Pe parcurs, va trebui să facem referiri și la modul în care a fost aplicat acest plan. Dar prezentarea efectivă a desfășurării „lichidării” pe teren se va face în volumul 9.

Subliniem încă de la început faptul că evenimentele descrise în volumele 8 și 9 s-au desfășurat doar între anii 1944 și 1948.

De ce trebuie dovedită și înțeleasă persecuția din ură față de credință, care a dus la moartea episcopilor greco-catolici?

a) În primul rând, este o cerință seculară a Bisericii:

Este bineînțeles necesar să se găsească dovezi de necontestat asupra disponibilității pentru martiriu, pentru vărsarea sângelui, ca și asupra acceptării lui din partea victimei, dar este tot atât de necesar să apară, direct sau indirect, însă întotdeauna într-un mod moralmente sigur, acel *odium fidei* [„ura față de credință”] din partea persecutorului. În lipsa acestui element, nu va fi un martiriu veritabil, conform doctrinei teologice și juridice dintotdeauna a Bisericii.¹

¹ Mesajul Papei Benedict al XVI-lea adresat, la 24.04.2006, Adunării plenare a Congregației Cauzelor Sfinților (*Acta Apostolicae Sedis* 98 (2006), pp. 397-401).

b) Deoarece persecuția a avut loc la mai multe niveluri, care nu se disting cu ușurință.

Astfel, în urma analizei documentelor și a mărturiilor, s-a ajuns foarte repede la concluzia că a existat mai întâi o persecuție împotriva Bisericii Române Unite cu Roma (a Bisericii Greco-Catolice din România) în ansamblul său, iar în cadrul acesteia, unul dintre obiective a fost persecuția împotriva întregului Episcopat, prelungită apoi cu persecuția particulară împotriva fiecărui episcop în parte, până la moartea acestuia.

c) Deoarece înțelegerea persecuției permite înțelegerea cauzei pentru care și-au dat viața episcopii.

În acest sens, există o opinie după care suferința din anchetă sau moartea într-o închisoare comunistă (cu regim de exterminare) sunt suficiente pentru a dovedi martiriul. Un răspuns clasic la această opinie este dat de Sfântul Toma din Aquino (1225-1274) în comentariul său la Epistola către Efeseni (3,1): „Nu pedeapsa îl face pe martir, ci cauza [...]”². Or, cauza pentru care au murit episcopii se poate clarifica doar dacă se înțelege persecuția.

A. Originea scenariului și a ordinelor de suprimare a Bisericii Greco-Catolice din România

Putem afirma încă de la început că elementele principale ale scenariului aplicat în România pentru suprimarea Bisericii Greco-Catolice se regăsesc atât în „lichidarea” stalinistă care a avut loc în Galiția, cât și în cea care a avut

² Sancti Thomae de Aquino, *Super Epistolam B. Pauli ad Ephesios lectura* - Caput 3, Lectio 1. Textul original: Sed quia poena non facit martyrem sed causa [...].

loc în Ucraina Transcarpatică (la nordul Maramureșului), ambele teritorii făcând parte, după război, din R.S.S. Ucraineană.

Caracterul rezumativ al prezentării de față nu ne permite să intrăm în detalii, totuși, pentru înțelegerea evenimentelor care au avut loc în România se cer menționate câteva elemente-cheie ale acțiunii staliniste din Ucraina.

1. „Lichidarea prin reunificare” – modelul sovietic aplicat în Ucraina, apoi în România

La 2.03.1945, Stalin i-a cerut lui Georgij Karpov, șeful Consiliului pentru Afacerile Bisericii Ortodoxe Ruse, de pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului al URSS, colonel NKGB, „să schițeze o «instrucțiune» pentru un atac global asupra Bisericii Catolice și pentru creșterea rolului Bisericii Ortodoxe în lupta anticatolică”³.

Stalin a avut la dispoziție scenariul „convertirii” cu forță a greco-catolicilor ucraineni la ortodoxie care fusese aplicat de mai mulți țari: Ecaterina a II-a la 1793, Nicolae I la 1839 și Alexandru al II-lea la 1875, pe măsură ce Rusia ocupa noi teritorii locuite de ucraineni greco-catolici.⁴

La 14.03.1945, Karpov a supus spre aprobare lui Stalin, Molotov și Beria un document de 10 pagini („Instrucțiunea nr. 58”). După ce a citit instrucțiunea, la 16 sau 17 martie

³ „A comprehensive attack on the Catholic Church and on enhancing the Russian Orthodox Church's role in the anti-Catholic struggle”. Acest document se află în GARF (Arhivele de Stat ale Federației Ruse), fond 6991, op. 1 (o colecție de documente), ff. 2-7. Textul și referința sunt preluate din lucrarea: Bogdan Rostyslav Bociurkiw, *The Greek Catholic Church and the Soviet State (1939-1950)*, Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, Edmonton - Toronto, 1996, p. 104, nota 2.

⁴ *Ibidem*, pp. 5-10.

1945, Stalin a scris pe ea: „Tovarășe Karpov: sunt de acord cu toate măsurile. Stalin”.⁵

Atacul asupra Bisericii Greco-Catolice din Galiția a durat un an (2.03.1945-8.03.1946); credincioșii greco-catolici au aflat a doua zi după un „sinod” necanonic, organizat de NKGB, faptul că Biserica lor „se autodizolvase”.

În Ucraina Transcarpatică persecuția a durat aproape 5 ani; ea a început încă din octombrie 1944 și s-a prelungit până în august 1949. Bisericele au fost preluate ca o „consecință” a unui procent de „treceți” la ortodoxie, procedură care va fi aplicată și în România.

Pentru înțelegerea „mecanismului” prin care a fost suprimată Biserica Greco-Catolică din România este cât se poate de elocvent raportul final al lui Karpov adresat lui Stalin, Molotov, Malenkov, Vorosilov și Suslov, la 24.09.1949:

Instrucțiunile guvernamentale privitoare la lichidarea uniunii bisericești, adică a Bisericii Greco-Catolice, au fost executate. Biserica Unită, care a existat în cele cinci regiuni ale RSS Ucrainene [Lviv, Drohobych, Stanislav, Ternopil și Transcarpathia], și care era subordonată Papei de la Roma, a fost lichidată în luna august a acestui an prin reunificarea⁶ ei cu Biserica Ortodoxă Rusă. [...]

[Problemei] lichidării uniunii [bisericești] i s-a dat o mare atenție din partea Consiliului de Miniștri al RSS Ucrainene], din partea Comitetului Central al Partidului

⁵ *Ibidem*, p. 104.

⁶ Bogdan Bociurkiw folosește termenul „reunion” (the act of uniting again – Webster Encyclopedic Unabridged Dictionary), care se poate traduce prin „reunificare”. De exemplu: „The «reunion» of the Greek-catholics with the Russian Orthodox Church”. În România, s-a folosit termenul de „unificare”, nu cel de „reunificare”.

Comunist (Bolșevic) U[crainean] și personal din partea tovarășului N. S. Hrușciov. Măsuri majore și esențiale au fost executate de către organele MGB⁷ ale URSS.⁸

Afirmația din raport despre „lichidarea” Bisericii Greco-Catolice era adevărată. În schimb, finalul aceleiași fraze conținea un fals: modalitatea „lichidării” Bisericii Greco-Catolice nu fusese „reunificarea ei cu Biserica Ortodoxă Rusă”. Spunem aceasta deoarece atât în Galiția, cât și în Ucraina Transcarpatică nu a fost vorba de o „reunificare”. Biserica Greco-Catolică nu a participat, ca subiect, la „reunificare”. Conducerea Bisericii fusese scoasă din funcție: în Galiția, odată cu arestarea mitropolitului Iosif Slipyi, la 11.04.1945, iar în Ucraina Transcarpatică prin asasinarea de către MGB a episcopului Teodor Romzha, la 1.11.1947.

Iată, așadar, că așa-zisul „model” sovietic al unei acțiuni comune, convergente a celor două Biserici era unul mistificator. Iar termenul de „reunificare” s-a folosit doar pentru a masca o „lichidare” brutală a Bisericii Greco-Catolice din cele cinci regiuni ale RSS Ucrainene. Acest „mecanism” – fals în fond (intenția, din capul locului, era de eliminare, nu de „reunificare”) și în formă (acțiunea nu era a celor două Biserici, ci a statului) – a fost apoi aplicat și în România.

⁷ MGB – Poliția politică – textual „Ministerul Securității Statului”, fostul NKGB. Vezi și nota 1, p. 5 din volumul 9, în care sunt prezentate denumirile succesive ale organelor Securității Statului din URSS.

⁸ B. R. Bociurkiw, *The Greek Catholic Church and the Soviet State*, p. 229. Copia către Hrușciov a acestei scrisori, împreună cu plicul lui Karpov (8 octombrie 1949) sunt conservate în Arhiva TsDAHOU [Arhivele Centrale de Stat ale Asociațiilor Civice din Ucraina], fond 1, opys 23, sprava 5667, fols. 321-324.

Această „unificare” a fost de fapt o inginerie socială, care a dus la un amestec al lucrurilor din care nu s-a mai putut ieși. Prigoana de tip stalinist împotriva greco-catolicilor a durat mai mult de două generații.⁹ Și nu a mai putut fi oprită, în consecințele sale, nici după evenimentele din decembrie 1989.

În România, atât autoritățile care au planificat, cât și cele care au executat „lichidarea” Bisericii Greco-Catolice sunt aceleași cu autoritățile echivalente din Ucraina sovietică. Lucrul acesta a fost confirmat și de episcopul Ioan Suciș în ultima sa scrisoare adresată Nunțului Apostolic din România la 18.10.1948, deci cu nouă zile înainte de arestarea sa:

Excelență Reverendisimă,

[...] Persecuția este violentă și generală, dar nu peste tot cu aceeași cruzime.

Cine lucrează pentru a constrânge la apostazie?

Organele administrative ale Statului, Siguranța Generală¹⁰ [Securitatea] și Partidul Comunist. [...] ¹¹

⁹ Deși, după moartea lui Stalin, a avut loc o oarecare „destalinizare”, poziția autorităților comuniste cu privire la „problema” greco-catolică a rămas neschimbată până în 1989, folosindu-se pentru aceasta aceleași argumente staliniste (vezi volumele 10-12 ale acestei serii).

¹⁰ De la 30.08.1948, Poliția de Siguranță (Siguranța) a fost înlocuită cu Direcțiunea Generală a Securității Poporului (Securitatea). Populația a continuat să folosească pentru o lungă perioadă termenul „Siguranță”, deși de-acum funcționa „Securitatea”.

¹¹ Vatican, ACO, Dos. 382/1948, fasc. III (vezi textul integral al scrisorii episcopului Ioan Suciș în volumul 9, p. 192).

2. Ordine sovietice de „abolire a uniației” transmise autorităților românești

Menționăm două documente semnificative:

a) Primul document, identificat până acum, care transmite în maniera acelor ani un asemenea ordin sovietic este un raport din Arhiva CC al PCR, Secția Administrativ Politică, intitulat „Situația cultelor din România – poziția lor politică internă și externă”, raport semnat autograf de noul ministru al Cultelor, Stanciu Stoian, la scurt timp după 21.02.1948. La acea dată, Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretarul general al Partidului Muncitoresc [Comunist] Român (în continuare PMR), atacase deja în mod deschis Vaticanul și preoții catolici din România.¹² Printre altele, în documentul semnat de Stanciu Stoian se pot vedea exprimări cu rază de acțiune strategică, provenite în mod clar de la conducerea sovietică. Iată câteva pasaje grăitoare:

Statul Român are tot interesul ca să rezolve grabnic problema uniației¹³ la noi și să încurajeze poziția ortodoxiei pe o linie democratică, și mai ales pe o linie de front a întregii ortodoxii din statele democratice din răsăritul și sud-estul Europei. Ar fi un front care, pe planul acesta religios, s-ar putea apropia de frontul democratic dus pe plan pur politic. [Urmează în original o frază neterminată]: Posibilități în vederea acestui scop sunt, deoarece biserica ortodoxă, spre deosebire de cea romano-catolică, are un trecut mai... Lucrul acesta a fost deja realizat în Ucraina Subcarpatică [Galiția] unde, în martie 1946, uniația a fost abolită, ucrainenii uniți trecând la ortodoxie.¹⁴

¹² Vezi volumul 9, pp. 20-21.

¹³ Uniație, uniatism = termeni cu conotație peiorativă, utilizați de adversarii unirii Bisericilor Orientale cu Biserica Romei.

¹⁴ ANIC, fond CC al PCR – Secția Administrativ Politică, Dos. 76/1949, f. 33.

[...]

[Greco-catolicii] sunt un element de dezbinare în sânul populației românești și de atașament la politica Vaticanului.¹⁵ În Uniunea Sovietică, în Ucraina Subcarpatică, uniția a fost tocmai pentru aceea abolită în martie 1946. E cazul să reexaminăm și noi problema, după cum e cazul să reexaminăm și chestiunea Concordatului.¹⁶

b) Al doilea document: actele procesului de „trecere” la ortodoxie, primite de la Kiev

Cu o lună mai târziu, la 27.03.1948, același ministru al Cultelor, în calitate de șef [sic] al unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române, s-a aflat la Kiev, unde, conform notei unui informator „calificat” din cadrul delegației, a primit de la Pavlo Hodcenko, omologul său (ministru al Cultelor din RSS Ucraineană), „o carte cuprinzând documentele cu privire la procesul de trecere la ortodoxie a uniților din Galiția și Ucraina [Transcarpatică]”¹⁷.

¹⁵ Aceste două teme staliniste vor apărea de-a lungul anilor (de exemplu, în 1966, 1968, 1973) în declarațiile autorităților comuniste române, ca argumentare pentru „imposibilitatea” de a se reda libertatea Bisericii Române Unite (vezi volumul 12, „Persecuția împotriva Bisericii Române Unite până la moartea episcopului Iuliu Hossu”).

¹⁶ ANIC, fond CC al PCR – Secția Administrativ Politică, Dos. 76/1949, f. 40.

¹⁷ ANIC, fond CC al PCR – Secția Administrativ Politică, Dos. 22/1948, ff. 1-2 (nota informativă a fost direcționată către Ana Pauker, membră a Secretariatului Partidului Muncitoresc [Comunist] Român, numărul doi în ierarhia puterii comuniste din acel moment).

B. Precizări introductive

1. Terminologia specifică descrierii persecuției împotriva Bisericii Greco-Catolice din România

Aplicarea în România a modelului sovietic de „lichidare” a Bisericii Greco-Catolice prin „unificarea” ei cu Biserica Ortodoxă s-a făcut în intervalul 15.05.1948 - 1.12.1948. Pentru descrierea evenimentelor care au avut loc atunci trebuie precizați o serie de termeni specifici acestei „lichidări”.

Deja în capitolul anterior, la modelul sovietic prin care a fost suprimată Biserica Greco-Catolică din Ucraina, au fost utilizați termenii: „lichidare”, „unificare” și „lichidare prin unificare”.

În România, „operațiunea” care trebuia să ducă la „lichidarea prin unificare” a Bisericii Greco-Catolice a fost declanșată la 15.05.1948, la Blaj, când un înalt ierarh ortodox (Mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan), a făcut un apel (o „caldă chemare”) către greco-catolici (popor și preoți) pentru a „se întoarce” la „maica lor cea bună”, Biserica Ortodoxă. Din acea zi a început ceea ce am denumit, pe parcursul acestei prezentări, „operațiunea de unificare”.

„Operațiunea de unificare” a continuat în lunile următoare, până la 26/27.09.1948, când, tot în cadrul acestei operațiuni, s-a declanșat în toate satele cu greco-catolici din Transilvania un adevărat „asalt”¹⁸ în trei etape, la care au

¹⁸ Pentru înțelegerea semnificației termenului „asalt”, din jargonul comunist, cităm o formulare a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej la 25.02.1948: „În acțiunea de expropriere, Partidul nostru a pus pentru prima oară piciorul la sate și a început ofensiva de democratizare de jos. asaltul pentru curățirea aparatului administrativ, prin înlocuirea primarilor etc. [...]” (Arhivele Naționale ale României, *Stenogramele ședințelor Biroului Politic*